

Przestępstwo niealimentacji – zasady

Przestępstwo niealimentacji zostało uregulowane w art. 209. kodeksu karnego:

§ 1. Kto uchyla się od wykonania obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem albo inną umową, jeżeli łączna wysokość powstałych wskutek tego zaległości stanowi równowartość co najmniej 3 świadczeń okresowych albo jeżeli opóźnienie zaległego świadczenia innego niż okresowe wynosi co najmniej 3 miesiące,

podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 1a. Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1 naraża osobę uprawnioną na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych,

podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 1a następuje na wniosek pokrzywdzonego, organu pomocy społecznej lub organu podejmującego działania wobec dłużnika alimentacyjnego.

§ 3. Jeżeli pokrzywdzonemu przyznano odpowiednie świadczenia rodzinne albo świadczenia pieniężne wypłacane w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów, ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 1a odbywa się z urzędu.

§ 4. Nie podlega karze sprawca przestępstwa określonego w § 1, który nie później niż przed upływem 30 dni od dnia pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego uiszczył w całości zaległe alimenty.

§ 5. Sąd odstępuje od wymierzenia kary, jeżeli nie później niż przed upływem 30 dni od dnia pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego sprawca przestępstwa określonego w § 1a uiszczył w całości zaległe alimenty, chyba że вина i społeczna szkodliwość czynu przemawiają przeciwko odstąpieniu od wymierzenia kary.

Aktualne brzmienie przepisów art. 209 nadane zostało ustawą z 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz.U. poz. 952). Jak wynika z uzasadnienia projektu ustawy, wprowadzone zmiany „skutkują nowym brzmieniem przepisu, oderwanym od dotychczasowych znamion w postaci «uporczywości» uchylania się od obowiązku alimentacyjnego i skutku w postaci «narażenia osoby uprawnionej na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych». Znamiona te rodzą wiele kontrowersji zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie, nie sprzyjając stabilności judykatów i nie przyczyniając się do pełnej karnoprawnej ochrony osób pokrzywdzonych” (Uzasadnienie rządowego projektu ustawy z 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, VIII kadencja, druk sejm. nr 1193, www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1193, dostęp: 5.02.2019 r.).

Przedmiotem ochrony są: rodzina i instytucja opieki; chodzi o zabezpieczenie materialnych podstaw egzystencji dla osób najbliższych sprawcy oraz tych, których prawa w tym zakresie wynikają z orzeczenia sądowego lub ustawy (Jodłowski [w:] Wróbel, Zoll II/1, s. 905; por. też postanowienie SN z 20.04.2001 r., V KKN 47/01, OSP 2002/3, poz. 43, z glosą Wąska, tamże). Wyrażany bywa też pogląd, że przedmiotem ochrony jest także prawo do alimentacji (Wąsek, Warylewski [w:] Wąsek, Zawłocki I, s. 1236; tak też Pusz, Uchylenie, s. 1450 i n.; Tobis, Główne, s. 65).

Strona przedmiotowa przestępstwa stypizowanego w § 1 wyraża się w uchylaniu się od ciążącego na sprawcy wykonania obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości. Celowym zabiegiem ustawodawcy była rezygnacja z penalizacji uchylania się od wszelkiego rodzaju świadczeń alimentacyjnych jedynie na rzecz świadczeń określonych co do wysokości (tj. świadczeń pieniężnych), gdyż w praktyce tylko z taką formą niewykonywanych świadczeń alimentacyjnych mają do czynienia organy ścigania i sądy w postępowaniu karnym.

Przed nowelizacją z 23.03.2017 r. przepis art. 209 wskazywał dwa źródła obowiązku alimentacyjnego: ustawę i orzeczenie sądowe. De lege lata wyraźnie wskazano, że chodzi o uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości:

- 1) orzeczeniem sądowym albo
- 2) ugodą zawartą przed sądem lub
- 3) ugodą zawartą przed innym organem albo też
- 4) inną umową.

Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy w uchwale z 9.06.1976 r., VI KZP 13/75, OSNKW 1976/7–8, poz. 86: **„Uchylanie się od obowiązku łożenia na utrzymanie osoby uprawnionej do alimentacji zachodzi wtedy, gdy zobowiązany mając obiektywną możliwość wykonania tego obowiązku, nie dopełnia go ze złej woli”** (por. również wyrok SN z 5.01.2001 r., V KKN 504/00, Prok. i Pr.-wkl. 2001/6, poz. 3, oraz wyrok SA we Wrocławiu z 16.03.2016 r., II AKa 7/16, LEX nr 2025526). Podobny pogląd wyraził Sąd Najwyższy w postanowieniu z 17.04.1996 r., II KRN 204/96, Prok. i Pr.-wkl. 1996/11, poz. 4: „W pojęciu «uchyla się» mieści się negatywny stosunek psychiczny osoby zobowiązanej do wykonania nałożonego na nią obowiązku, który sprawia, że mimo obiektywnej możliwości jego wykonania, sprawca tego obowiązku nie wypełnia, gdyż wypełnić nie chce lub też zlekceważył obowiązek nałożony wyrokiem. Ten negatywny stosunek winien być wykazany stosownymi dowodami”. Por. też postanowienie SN z 7.11.2017 r., II KK 211/17, LEX nr 2417590. Bliżej na temat uchylania się por. uwagi Szewczyk [w:] System, t. 10, s. 1027–1028.

Artykuł 209 § 1a ustanawia kwalifikowany typ przestępstwa niealimentacji. Surowszej odpowiedzialności podlega ten, kto uchylając się od wykonania obowiązku alimentacyjnego z § 1, naraża osobę uprawnioną na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. Jak wskazano w uzasadnieniu projektu ustawy: „Taka wzajemna relacja obu przepisów z jednej strony pozwoli penalizować przestępstwa niealimentacji w oderwaniu od nieostrego i rodzącego trudności dowodowe znamienia «narażenia», a z drugiej, w przypadku faktycznego narażenia osoby uprawnionej na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych pozwoli na ściganie sprawców dopuszczających się tego kwalifikowanego typu niealimentacji” (Uzasadnienie rządowego projektu ustawy z 23.03.2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy o pomocy osobom uprawnionym do alimentów, VIII kadencja, druk sejm. nr 1193, www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=1193, dostęp: 5.02.2019 r.). Analizując znamię narażenia osoby uprawnionej na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, należy wskazać, że chodzi o konkretne narażenie na to niebezpieczeństwo; mamy zatem do czynienia z przestępstwem skutkowym z zaniechania (a skutkiem jest właśnie to narażenie na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych). Por. wyrok SN z 29.05.2012 r., II KK 106/12, OSNKW 2012/10, poz. 107. W doktrynie zdania są podzielone,

czy chodzi o bezpośrednie, czy również pośrednie narażenie na niebezpieczeństwo niemożności zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych. Za bezpośredniością opowiadają się m.in. Marek (Komentarz, s. 476); Górniok (Górniok i in., t. 2, s. 231); Tobis (Główne, s. 68–69). Zasadne jest szerokie ujęcie (tzn. dopuszczające zarówno bezpośredniość, jak i pośredniość narażenia), jakie prezentują m.in. Wąsek, Warylewski (Wąsek, Zawłocki I, s. 1249); Ratajczak (Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie, s. 132); Wojciechowski (Kodeks, s. 401); Jodłowski ([w:] Wróbel, Zoll II/1, s. 919).

Ściganie przestępstw niealimentacji określonych w § 1 lub § 1a następuje na wniosek pokrzywdzonego, organu pomocy społecznej lub organu podejmującego działania wobec dłużnika alimentacyjnego. Jeżeli pokrzywdzonemu przyznano odpowiednie świadczenia rodzinne albo świadczenia pieniężne wypłacane w przypadku bezskuteczności egzekucji alimentów, ściganie przestępstw określonych w § 1 lub § 1a odbywa się z urzędu; por. też bliżej przepisy ustawy z 7.09.2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz.U. z 2020 r. poz. 808 ze zm.).

Opracowano na podstawie: Kodeks karny. Komentarz aktualizowany, Mozgawa Marek (red.)
stan na 1.01.2022 r.

Emilia Bloch radca prawny